บทที่ 11

สรุป

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการแบ่งเกษตรกรออกเป็นกลุ่มตามนิเวศเกษตร ทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยง วัตถุประสงค์ในการจัดการฟาร์มเพื่อค้นหาความเสี่ยงของเกษตรกรในแต่ละกลุ่ม จากการแบ่งกลุ่มเกษตรกรตามนิเวศเกษตรพบว่าเกษตรกรในเขตน้ำฝนมีหนี้สินสูงกว่าเกษตรกรในเขตชลประทาน เนื่องจากในเขตน้ำฝนมีปัญหาเรื่องน้ำทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชได้เพียงรอบเดียว และยังเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ รายได้ที่ได้จากภาคเกษตรและการจ้างงานในพื้นที่จึงต่ำไปด้วยทำให้ความสามารถในการชำระคืนของเกษตรกรกลุ่มนี้ค่อนข้างต่ำ ในขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทานมีศักยภาพที่จะปลูกพืชเศรษฐกิจได้มากกว่า มีโอกาสสร้างรายได้ มีความสามารถในการชำระคืนและความน่าเชื่อถือจึงมากกว่า ดังนั้นถ้ามองในภาพรวมแล้วเกษตรกรในเขตน้ำฝนจะมีความเสี่ยงในการผลิตสูงกว่าเนื่องจากสภาพทางกายภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิต

ในการแบ่งกลุ่มเกษตรกรตามทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยงพบว่าเกษตรกรค่อนข้างที่จะมีความหลากหลายของทัศนคติ ในกลุ่มเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงมีรายได้ในฟาร์มที่สูงกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ในขณะเดียวกันก็มีหนี้สินที่สูงกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ด้วยที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมากจากเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงเลือกปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง แต่ก็มีความเสี่ยงสูงด้วยดังนั้นเกษตรกรก็จะมีโอกาสที่จะขาดทุนสูงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรที่กลัวความเสี่ยงมีรายได้ในฟาร์มที่ค่อนข้างสูงด้วยเช่นกันแต่ยังต่ำกว่าเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยง ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากเกษตรกรกลุ่มนี้เลือกปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนไม่สูงมากนัก แต่มีความเสี่ยงต่ำ มีโอกาสขาดทุนต่ำ ในการศึกษานี้ยังพบอีกว่าเกษตรกรที่เป็นกลางมีระดับการลงทุนที่ต่ำกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากความคาดหวังไม่คาดหวังในผลที่จะได้รับหรือมีความคาดหวังน้อยมากจึงไม่ทำให้เกิดแรงจูงใจในการลงทุน ในขณะที่เกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงเน้นการลงทุนเนื่องจากคาดหวังกับผลตอบแทนที่ค่อนข้างสูง และเกษตรกรที่กลัวความเสี่ยงเน้นการลงทุนเพื่อลดความเสี่ยงที่จะต้องเผชิญ

จากการศึกษาระบบพืชที่มีการปลูกข้าวนาปีอย่างเดียวในเขตชลประทานพบว่าเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงเคยปลูกมะเขือเทศกับกระเทียมมาก่อนแต่เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงมาก ประกอบกับ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ปัญหาขาดแคลนเงินทุนและขาดแคลนแรงงานจึงหันมาปลูกข้าวนาปีอย่างเดียวและข้าวนาปีตามด้วยถั่วลิสง ส่วนเกษตรกรที่ค่อนข้างกลัวความเสี่ยงในเขตที่อยู่ต้นเหมืองจะมีการลงทุนปลูกพืชหลายๆ ชนิดในที่ดินหลายแปลงด้วย แต่ในเขตท้ายเหมืองมีการปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างเดียวและมีการเลี้ยงสัตว์แทนการปลูกพืชอื่นในฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงส่วนใหญ่จะไม่เลือกปลูกข้าวนาปีแล้วตามด้วยถั่วเหลืองนั้นเพราะเห็นว่าเป็นพืชที่ปลูกง่ายและมีคนปลูกเยอะแล้วทำให้ได้รับราคาค่อนข้างต่ำ มีผลตอบแทนต่ำ แต่จะเลือกปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง

ผลจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยทางสถิติ ในระบบการปลูกข้าวนาปีแล้วตามด้วยข้าวนาปรังในเขตชลประทานพบว่า เกษตรกรกลุ่มที่ชอบความเสี่ยงและค่อนข้างชอบความเสี่ยงมีขนาดการถือครองที่ดิน รายได้ในฟาร์ม และระดับการลงทุนแตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่กลัวความเสี่ยงและค่อนข้างกลัวความเสี่ยงอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนในระบบการปลูกข้าวนาปีแล้วตามด้วยถั่วเหลืองในเขตชลประทานพบว่า เกษตรกรกลุ่มที่ชอบความเสี่ยงและค่อนข้างชอบความเสี่ยงมีรายได้ในฟาร์มแตกต่างจากเกษตรกรกลุ่มที่กลัวความเสี่ยงและค่อนข้างกลัวความเสี่ยงอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนความแตกต่างระหว่าง 2 กลุ่มในด้านอื่นๆ ไม่พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ในการศึกษานี้ได้กล่าวถึงความเสี่ยง 3 ประการ ได้แก่ ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ความเสี่ยงจากการผลิตและความเสี่ยงจากการตลาด ในส่วนของภัยแล้งที่พบในจังหวัดเชียงใหม่พบว่ามีความแปรปรวนค่อนข้างสูงและมีแนวโน้มที่จะเกิดภัยแล้งบ่อยขึ้น ในส่วนของความเสี่ยงจากการผลิตและการตลาด ได้ยกตัวอย่างพืชเศรษฐกิจมา 8 ชนิด พบว่าหอมแดงและยาสูบมีความเสี่ยงจากการผลิตสูงกว่าพืชอื่นๆ และกระเทียมและหอมแดงมีความเสี่ยงจากการตลาดสูงกว่าพืชอื่นๆ ในขณะที่ข้าวนาปี พริก และถั่วเหลืองมีความเสี่ยงจากการผลิตต่ำกว่าพืชอื่นๆ และมันฝรั่งและยาสูบมีความเสี่ยงจากการตลาดต่ำกว่าพืชชนิดอื่นๆ เนื่องจากพืชทั้งสองชนิดนี้เป็นพืชที่ทำการผลิตภายใต้ระบบสัญญาผูกพัน เกษตรกรจึงได้รับการประกันราคาล่วงหน้า ในพื้นที่ศึกษาพบว่าเกษตรกรให้ความสำคัญกับความเสี่ยงจากการผลิตมากที่สุดเนื่องจากปริมาณผลผลิตที่เกษตรกรสามารถจำหน่ายออกสู่ตลาดได้นั้นหมายถึงโอกาสที่เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและความเสี่ยงจากการตลาด

จากการศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนพบว่าหอมแดงเป็นพืชที่มีโอกาสให้ผลตอบแทนสูงกว่าพืชชนิดอื่นๆ ในขณะที่ข้าวนาปีและถั่วลิสงให้ผลตอบแทนต่ำกว่าพืชชนิดอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบว่าพริกเป็นพืชที่มีโอกาสในการสร้างกำไรให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ได้ค่อนข้างต่ำ ในขณะที่ข้าวนาปีและข้าวนาปรังโอกาสขาดทุนเหนือต้นทุนที่เป็นเงินสดมีน้อยมาก แต่เมื่อพิจารณาโอกาสที่จะ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ขาดทุนภายใต้ผลตอบแทนเหนือต้นทุนทั้งหมดพบว่าพริก ข้าวนาปีและถั่วลิสงมีโอกาสขาดทุนเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากระบบการผลิตยังคงเน้นการใช้แรงงานครัวเรือนและแรงงานแลกเปลี่ยนเป็นหลัก

นอกจากนี้การประเมินความเสี่ยงของเกษตรกรแล้ว ยังได้ทำการประเมินค่าการทดแทนกันระหว่างความเสี่ยงและรายได้ของเกษตรกร ผลการศึกษาส่วนใหญ่พบว่าพืชที่มีความเสี่ยงต่ำเกษตรกรก็มักจะได้รับรายได้ค่อนข้างต่ำ และในพืชที่มีความเสี่ยงสูง เกษตรกรก็มักจะได้รับรายได้สูงด้วย จากการทดสอบสมการถดถอย โดยมีค่า R^2 = 0.631 พบว่าพบว่ารายได้สุทธิเฉลี่ยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนของราคาต่อกิโลกรัมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 หมายความว่าเมื่อพืชชนิดนั้นมีความแปรปรวนสูงเกษตรกรก็จะได้รับรายได้สุทธิเฉลี่ยสูงตามไปด้วย แต่จากการศึกษานี้มีพืชที่ไม่เป็นไปตามเส้นแนวโน้มของการทดแทนกันได้แก่ พริกและมันฝรั่ง เหตุผลที่การทดแทนกันระหว่างความเสี่ยงจากการผลิตและรายได้ของพริกไม่เป็นไปตามเส้นแนวโน้มเนื่องมาจากเกษตรกรคิดว่าพริกเป็นพืชทนแล้งจึงนำไปปลูกบนที่ไร่ลาดชัน มีน้ำไม่เพียงพอจึงทำให้ผลผลิตต่อไร่ของพริกในพื้นที่ศึกษามีความแปรปวนค่อนข้างสูง ปริมาณผลผลิตต่อไร่ที่ไม่สูงนักทำให้เกษตรกรมีผลตอบแทนต่อไร่ต่ำตามไปด้วย ในขณะที่มันฝรั่งเป็นพืชที่ปลูกภายใต้ระบบที่มีการทำพันธสัญญา ดังนั้นจึงมีความแปรปรวนของราคาค่อนข้างต่ำแต่เป็นพืชที่สร้างรายได้ให้เกษตรกรได้ค่อนข้างดี ทำให้มันฝรั่งเป็นพืชที่ไม่เป็นไปตามแนวโน้มการทดแทนกันระหว่างความเสี่ยงจากการตลาดและรายได้เท่าใดนัก

การศึกษานี้ยังได้แจกแจงกลยุทธ์ในการรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรที่แตกต่างกันไปตามนิเวศเกษตร ทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยง และวัตถุประสงค์ในการจัดการฟาร์มพบว่าเกษตรกรแต่ละประเภทค่อนข้างมีความหลากหลายในการแสวงหากลยุทธ์ในการรับมือกับความเสี่ยงแต่กลยุทธ์ที่เป็นที่นิยมของทุกกลุ่มได้แก่การสร้างความหลากหลายให้แก่รายได้ในครัวเรือน การปลูกพืชให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น และการออกไปทำงานนอกฟาร์มเพื่อหารายได้เพิ่มเติมและเป็นการสะสมทุนสำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ในกลุ่มเกษตรกรที่แบ่งตามนิเวศเกษตรที่เห็นความแตกต่างที่เด่นชัดคือการต่อสู้กับความเสี่ยงจากภัยแล้งของเกษตรกรในเขตน้ำฝนโดยการเน้นการผลิตพืชและสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน และเปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่มาเป็นการปลูกไม้ผลแทนที่มีความต้องการใช้น้ำน้อยกว่าและใช้เวลาในการดูแลรักษาไม่มากนักทำให้เกษตรกรมีเวลาออกไปหางานทำนอกฟาร์มเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนและสะสมทุนเพื่อการเพาะปลูกในฤดูถัดไป ในขณะที่เกษตรกรในเขตชลประทานเน้นการปลูกพืชที่มีความหลากหลายและพยายามผลิตให้เต็มศักยภาพของที่ดินโดยการปลูกพืชหลายรอบเพื่อรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดจากความแปรปรวนของผลผลิตและราคาที่อาจจะทำให้เกษตรกรขาดทุนจากพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในกลุ่มเกษตรกรที่แบ่งตามทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยงพบว่าเกษตรกรที่ชอบความเสี่ยงเน้นกลยุทธ์ที่สร้างรายได้เพิ่มเติมเป็นการหาแหล่งเงินทุนสะสมและการสร้างสัมพันธ์ภายในชุมชน ส่วนเกษตรกรในกลุ่มที่ค่อนข้างชอบความเสี่ยง เป็นกลาง และค่อนข้างกลัวความเสี่ยงไม่ค่อยมีกลยุทธ์ที่แตกต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่เน้นการออกไปทำงานนอกฟาร์มและสร้างความหลากหลายของรายได้ และในกลุ่มเกษตรกรที่กลัวความเสี่ยงเน้นการสร้างความหลากหลายของพืชที่ปลูกและการสร้างความหลากหลายของแหล่งรายได้

ส่วนในกลุ่มของเกษตรกรที่แบ่งตามวัตถุประสงค์ในการจัดการฟาร์มพบว่า เกษตรกรที่มีการจัดการฟาร์มเชิงพาณิชย์มีการพึ่งพาตลาดที่ค่อนข้างมากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ จึงมีการปลูกพืชที่มีความหลากหลายและมีพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดจากความแปรปรวนของราคาผลผลิต ในกลุ่มเกษตรกรที่มีการจัดการฟาร์มแบบกึ่งยังชีพมีกลยุทธ์ในการรับมือกับความเสี่ยงโดยการสร้างความหลากหลายของรายได้ในครัวเรือนและการออกไปทำงานนอกฟาร์มเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง ในขณะที่ในกลุ่มเกษตรกรที่มีการจัดการฟาร์มแบบพอยังชีพมีการปลูกพืชให้มีความหลากหลายเป็นสัดส่วนที่ต่ำมาก เนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้มีพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในเขตน้ำฝน ต้องประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับใช้ในการเกษตรจึงทำให้ไม่สามารถปลูกพืชที่หลากหลายได้ และมีการตัดสินใจปลูกไม้ผลซึ่งเป็นพืชที่ต้องการใช้น้ำน้อยกว่าและทนต่อความแห้งแล้งกันมากขึ้น

การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักจัดทำนโยบาย นักส่งเสริมการเกษตร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจและวางแผนทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้การวางแผนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เงื่อนไขทางกายภาพ ประเภทของเกษตรกรและวัตถุประสงค์ในการจัดการฟาร์ม และจะทำให้หน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงนำผลการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการจัดทำนโยบาย ให้สอดคล้องกับทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยงแต่ละระดับของเกษตรกรและความเสี่ยงที่เกษตรกรจะได้รับ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสมและชัดเจนยิ่งขึ้น และเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาและปรับปรุงการพัฒนาทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ในลักษณะนี้จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าผู้วิจัยมีแหล่งของข้อมูลอนุกรมเวลาที่สมบูรณ์ต่อเนื่องในหลายช่วงเวลาและมีความเฉพาะลงไปในแต่ละพื้นที่ศึกษาโดยเฉพาะข้อมูลปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ ข้อมูลราคาผลผลิตต่อกิโลกรัม ข้อมูลปริมาณผลผลิตต่อไร่ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และในแต่ละช่วงเวลาในรอบหนึ่งปี และในการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

วิเคราะห์ความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติในการศึกษาครั้งนี้ก็ยังไม่ค่อยสมบูรณ์มากนัก เนื่องจากขาดข้อมูลในเรื่องภัยธรรมชาติที่เกิดจากน้ำท่วมและฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วงที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ศึกษา ดังนั้นจึงทำได้เพียงอาศัยข้อมูลอนุกรมเวลาเพื่อดูแนวโน้มของเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตจากภาพรวมในพื้นที่มีขอบเขตกว้างกว่าพื้นที่ศึกษาจริง

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามก็ค่อนข้างจะยุ่งยากเนื่องจากเกษตรกรไม่ค่อยให้ความร่วมมือและจำข้อมูลย้อนหลังไม่ค่อยได้ทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง อาจทำให้มีปัญหาในเรื่องของคุณภาพของข้อมูล และในการแบ่งกลุ่มเกษตรกรตามทัศนคติที่มีต่อความเสี่ยง ตามวัตถุประสงค์ในการจัดการฟาร์ม เป็นการจำแนกเกษตรกรหลังจากที่เก็บข้อมูลมาแล้วซึ่งไม่สามารถคาดการณ์กลุ่มเกษตรกรได้ล่วงหน้าอาจจะทำให้การกระจายของข้อมูลไม่ค่อยดีนัก ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการแปลผลได้ นอกจากนี้แบบสอบถามเชิงจิตวิทยาเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพยายามรวมมาจากหลายๆ แหล่งและนำเลือกมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับเกษตรกร ไม่ใช่แบบสอบถามที่ทำออกมาเฉพาะเรื่องโดยตรงจึงอาจไม่รัดกุมและไม่มีความแม่นยำมากพอ

ดังนั้นหากผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลอนุกรมเวลาที่ต่อเนื่องและครบทุกพืชที่ต้องการใช้ในการศึกษา ตลอดจนมีข้อมูลอ้างอิงเชิงพื้นที่ที่สมบูรณ์ อาจจะทำให้ได้รับผลการวิเคราะห์ที่แม่นยำและเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้หากสามารถหาแหล่งของแบบสอบถามเชิงจิตวิทยาและแบบสอบถามประยุกต์ที่เฉพาะเจาะจงและดำเนินการวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญโดยตรงในการแบ่งกลุ่มเกษตรกรอาจจะทำให้ความคลาดเคลื่อนในการแบ่งกลุ่มลดน้อยลง

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะมีการศึกษาเจาะลึกเข้าไปในแต่ละกลุ่มเกษตรกรโดยกำหนดขอบเขตและแนวทางไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นเหตุผล ปัจจัยและและผลกระทบที่มีผลต่อแนวโน้มการตัดสินใจที่แท้จริงของเกษตรกรแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ข้อสรุปและสามารถวางมาตรการเพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาได้ตรงตามลักษณะและความต้องการของเกษตรกรแต่ละกลุ่ม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved